

УДК 613.9:378.091.12.011.3-051

Жара Г. І.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ КУРАТОРА АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ

У роботі розкрито функції куратора академічної групи та окреслено напрямки його роботи з формування компетентності індивідуального здоров'язбереження майбутніх учителів у процесі позааудиторної виховної роботи на усіх етапах їх професійного становлення. Результати проведеного експерименту демонструють ефективність застосованих технологій щодо одночасного збереження здоров'я студентів, розширення їх зони професійного комфорту і досягнення успішності у навчанні внаслідок набуття певного рівня компетентності індивідуального здоров'язбереження.

Ключові слова: компетентність індивідуального здоров'язбереження, майбутній учитель, виховна робота, академічна група, куратор.

Постановка проблеми. В умовах підвищення вимог Міністерства освіти і науки до здійснення виховної роботи зі студентською молоддю, визначених Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Законом України "Про вищу освіту", Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді та іншими чинними нормативно-правовими документами, позааудиторній виховній роботі, зокрема, роботі кураторів академічних груп, приділяється значна увага. Оновлення змісту вищої освіти, генерація сучасних вимог до фахівців різних галузей і професорсько-викладацького складу ВНЗ передбачає й оновлення напрямків роботи кураторів. Їх спектр може бути досить широким – від профорієнтаційної роботи і формування професійної компетентності до розвитку духовності особистості. Для вищої педагогічної освіти одним із перспективних напрямків роботи кураторів академічних груп, на нашу думку, є формування компетентності індивідуального здоров'язбереження майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут кураторства у вищій освіті існує чимало років. Фахівці різних спеціальностей неодноразово порушували питання кураторської роботи у своїх дослідженнях [1; 4; 10]. Цікавим у вказаних джерелах, на наш погляд, є те, що кураторській роботі і функціям куратора притаманна унікальна багатогранність.

Так, Н. О. Давиденко зазначає, що "куратор виконує функцію не тільки вихователя, а й викладача-предметника, науковця, профорієнтаційного діяча... педагога-професіонала, ... духовного посередника між студентами і суспільством" [4, с. 1-2].

Т. М. Волковницька вважає роботу куратора неодмінною педагогічною умовою професійного становлення майбутніх фахівців [1, с. 48]. Автор зазначає, що куратор є "ефективним посередником між суб'єктами освітнього-виховного процесу" [1, с. 49].

Т. М. Децюк розроблено класифікацію і технології позааудиторної роботи зі студентами в умовах вищого навчального закладу [10].

Напрямки роботи, права і обов'язки куратора визначаються Положенням про роботу куратора академічної групи, яке існує майже у всіх ВНЗ. Аналіз наявних для масового доступу положень про роботу куратора на сайтах українських ВНЗ та у роботах науковців [1; 4; 10] показав, що у цілому напрямки роботи куратора співпадають з його функціями. Серед останніх виділимо такі.

Адміністративна функція полягає у: вчасному передаванні студентам поточної інформації (розпоряджень керівництва факультету, розкладу позанавчальних заходів тощо); контролі відвідування навчальних занять, успішності групи в цілому та окремих студентів; слідкуванні за умовами проживання і навчання студентів шляхом відвідування гуртожитку; керування офіційною діяльністю групи: проведення зборів колективу для вирішення нагальних питань.

Технічна функція є дуже важливою, особливо на початковому і завершальному етапах навчання. Вона передбачає контроль за оформленням особистої документації студентів (особистих карток, студентських квитків, залікових книжок), а також випускної документації (характеристик випускників, зведених відомостей успішності тощо). До виконання цієї функції також належить візування заяв студентів щодо відсутності на заняттях з поважних причин.

Організаційна функція передбачає об'єднання студентів для участі у спільній діяльності, факультетських та університетських заходах, благодійних акціях, соціальних проєктах, волонтерській роботі [10] тощо.

Виховна функція є основною функцією куратора. Вона полягає у налагодженні дружніх стосунків між студентами групи, проведенні тематичних кураторських годин, екскурсій, індивідуальних бесід,

усуненні внутрішньогрупових та міжгрупових конфліктів. Важливою складовою цієї функції є здійснення морально-естетичного, національно-патріотичного, валеологічного, трудового та екологічного виховання.

Консультаційна функція тим чи іншим чином також притаманна будь-якому куратору. Консультування здійснюється, як правило, за запитом студентів, але може бути і ситуаційним залежно від необхідності [7]. Зрозуміло, що не усі куратори готові до виконання цієї функції, яка передбачає наявність певних психолого-педагогічних компетенцій володіння методиками психодіагностики, коучінгу тощо.

Посередницька (буферна) функція полягає у підтриманні зв'язків між студентом та керівництвом факультету, студентом і колегами-викладачами, студентом і батьками.

І хоча деякі вважають роботу куратора застарілим і недостатньо ефективним університетським явищем [1, с. 2; 8], варто не згодитись з цією думкою з декількох причин.

По-перше, куратор є неодмінною ланкою у виховній роботі ВНЗ, з якої починається знайомство студента з освітнім закладом, його статутом, правами та обов'язками, адаптація до умов навчання. В обов'язки куратора входить оформлення первинної (особовий листок тощо) і вихідної (характеристики випускників) документації студентів ввірених груп, контроль за проходженням медичного огляду (флюорографії тощо).

По-друге, хороший куратор, як ніхто інший, на певний час бере на себе функції, які не можуть виконувати батьки студентів у разі навчання в іншому місті або у разі загострених внутрішньосімейних стосунків: контролює умови проживання і навчання студентів у гуртожитку; слідкує за відвідуванням занять, проявами поведінки, звичками, девіаціями (у разі їх виникнення); відстежує стан здоров'я, особливості кола спілкування тощо. Важливим тут є налагодження контактів з батьками для вчасної профілактики або усунення шкідливих звичок, взаємного інформування про життя студента, повідомлень у разі критичних або травматичних ситуацій.

По-третє, куратор є для студента своєрідною психологічною допомогою: до нього звертаються у разі потреби як до старшого товариша, психолога (або психотерапевта), людини, з якою можна поговорити відверто про особисте і отримати дієву пораду.

По-четверте, саме від куратора залежить згуртування колективу групи, встановлення толерантних стосунків, розвиток взаємоповаги і взаємодопомоги між студентами. Це обумовлює подальший рейтинг групи: її активність у заходах факультету та університету, якість навчання, вирішення стратегічних та творчих завдань.

Слід зазначити, що серед вивчених джерел дуже мало уваги приділяється необхідній функції куратора – здійсненню здоров'язбережувальної діяльності. Деякою мірою у цьому напрямі розглядаються питання гігієни, профілактики професійного вигорання, організації "днів здоров'я", профілактики шкідливих звичок, створення здорової сім'ї [10]. Існуючі розробки переважно носять поодинокий і несистемний характер. Це підтверджує актуальність даного питання, особливо у вищій педагогічній освіті.

Мета дослідження: обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність позааудиторної роботи куратора академічної групи для забезпечення наступності технологій формування компетентності індивідуального здоров'язбереження у майбутніх учителів.

Завдання дослідження

1. Визначити місце позааудиторної роботи куратора у структурі формування компетентності індивідуального здоров'язбереження майбутніх учителів відповідно до рівнів становлення та особистого професійного розвитку.

2. Дослідити вплив виховної роботи куратора академічної групи з формування компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя на динаміку стану здоров'я, успішності та зони професійного комфорту студентів педагогічного університету.

Методи та організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилося протягом двох п'ятирічних термінів професійної підготовки студентів факультету фізичного виховання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка з 2005 по 2010 та з 2010 по 2015 роки. В експерименті були задіяні 293 студенти, з них 61 особа складала 2 експериментальні групи, 232 особи – 8 контрольних груп.

Для кожної групи студентів реєструвались показники успішності (за реєстраційним журналом студентів факультету), дані самооцінки стану здоров'я і зони професійного комфорту (на початку 1 року навчання, під час екзаменаційних сесій двічі на рік та у міжсесійний період).

Діагностика зони професійного комфорту майбутніх учителів здійснювалась за методикою В. Дарова [11].

Для підтвердження достовірності отриманих експериментальних даних використовувався кореляційний аналіз: визначення ступеня зв'язку між рівнем здоров'я студентів та показниками зони комфорту; залежності рівня успішності від рівня здоров'я. Розрахунки площі зони комфорту, обробка

статистичних даних були проведені з використанням програмного забезпечення Gran1 (автори М. І. Жалдак та Ю. В. Горошко) та Microsoft Excel.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У становленні особистості майбутнього вчителя можна виділити 7 етапів – рівнів розвитку. За структурою вони співпадають з універсальною структурою організму людини та системою взаємозв'язків, визначених В. А. Поляковим [9], а також розкритих у працях М. С. Гончаренко [2; 3] і адаптованих нами до професійної підготовки і професійного розвитку вчителя у попередніх дослідженнях [6, с. 319–320]. На кожному з цих рівнів здійснюється цілеспрямований педагогічний і виховний вплив як на професійний розвиток студента, так і на розвиток його компетентності індивідуального здоров'язбереження [6, с. 319–320].

1. *Психофізичний рівень* характеризується наявністю ресурсів особистості для здобуття професії вчителя. До них слід віднести наявність власне схильності до педагогічної професії, базового рівня здоров'я, певного рівня знань з профільних предметів, необхідних для вступу до ВНЗ, матеріально-побутові фактори, які супроводжують процес навчання.

2. *Емоційно-чуттєвий рівень* обумовлює емоційне відношення студента до себе як до суб'єкта майбутньої педагогічної діяльності і до своєї майбутньої професії як предмету цієї діяльності. Цей рівень передбачає задоволення потреб щодо організації процесу навчання, створення зони професійного комфорту у навчальному середовищі, усвідомлення на чуттєвому рівні свого професійного самовизначення ("треба – не треба", "моє – не моє") під час пасивної педагогічної практики.

3. *Ментальний рівень* визначає інтелектуальну, пізнавальну активність студента у здобутті професійно орієнтованих знань і набутті професійного досвіду. Це час першої свідомої спроби занурення у професію під час активної педагогічної практики, "примірювання" професії на себе, порівняння її вимог зі своїми реальними можливостями, а також усвідомлення своїх інтелектуальних потреб у розширенні сфери професійної компетентності.

4. *Соціально-свідомий рівень* є перехідним і доволі критичним у становленні особистості майбутнього вчителя. Він співпадає із завершенням першого (бакалаврського) рівня підготовки, який визначає подальший шлях професійної діяльності або продовження навчання на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Перед студентом постає питання вибору між професійною діяльністю, подальшим навчанням за обраним профілем або його зміною. На цьому етапі актуалізуються необхідність професійного самоудосконалення, набуття авторитету, прагнення до соціального визнання шляхом міжособистісних взаємодій тощо.

5. *Колективно-креативний рівень* передбачає набуття навичок управління своєю діяльністю, налагодження професійних контактів, прояв індивідуалізації у становленні власного стилю викладання під час практик та пробної професійної діяльності, формування умінь будувати стійкі професійні та/або наукові відносини.

6. *Соціально-ієрархічний рівень* передбачає посилення суспільних ієрархічних відносин, визначення соціального статусу випускника як молодого фахівця-вчителя, переорієнтацію системи цінностей і видів діяльності з процесу навчання на процес викладання, зміцнення соціальних зв'язків.

7. *Світоглядний рівень* – це рівень, який визначає самоставлення особистості педагога після завершення навчання у ВНЗ, інтеграції та інтеграції його у педагогічну спільноту як повноцінного її члена. Неодмінним процесом тут є світоглядне переосмислення сенсу професійної педагогічної діяльності і своєї цінності як суб'єкта цієї діяльності.

Під час проведення дослідження експериментальні і контрольні групи навчалися за однаковими навчальними планами. В експериментальних групах під час навчальних занять і у позанавчальній роботі застосовувались здоров'язбережувальні технології. У позанавчальний час зі студентами проводились тренінги, які сприяли адаптації студентів до умов навчання в університеті, розвитку навичок самостійної роботи, формуванню загальнонавчальних компетенцій, вторинній профорієнтації майбутніх учителів, профілактиці передчасного професійного вигорання тощо. Для окремих студентів у разі їх звернення проводилось психовалеологічне консультування, яке стосувалось їх адаптації до умов навчального середовища, майбутньої професійної діяльності і професійного розвитку, а також для вирішення внутрішньо-особистісних та міжособистісних конфліктів, з метою збереження індивідуального і професійного здоров'я, позбавлення від шкідливих звичок, набуття навичок здоров'язбереження. Психовалеологічне консультування здійснювалось із застосуванням авторської методики проєкційної десенсибілізації [7]. Таким чином, у студентів в експериментальних групах формувалась компетентність індивідуального здоров'язбереження.

Середній показник самооцінки стану здоров'я протягом усього періоду дослідження в експериментальних групах склав $7,65 \pm 0,60$ од., в контрольних – $7,25 \pm 0,29$ од. Середні показники зони комфорту в експериментальних та контрольних групах склали відповідно $175,26 \pm 16,05$ та $133,11 \pm 17,38$ кв. од. (рис. 1).

Як видно з рис. 1, студенти експериментальних груп мають більш високі показники з усіх параметрів, які визначають зону комфорту, окрім навчання. Це свідчить про те, що студенти

контрольних груп вимушені приділяти навчанню більше уваги і часу за рахунок жертвування іншими параметрами (особливо відпочинком, хобі і саморозвитком).

Рис. 1. Середні показники зони професійного комфорту в експериментальних і контрольних групах

Водночас середні показники успішності становлять для студентів експериментальних груп $4,05 \pm 0,48$ балів, для контрольних груп $3,67 \pm 0,65$ балів. Отримані дані свідчать, що здійснений педагогічний вплив дозволяє студентам оптимізувати свій професійний розвиток без втрати можливостей повноцінної реалізації в усіх сферах життя, а також зберігати своє здоров'я.

На рис. 2 і рис. 3 представлені порівняльні дані успішності студентів експериментальних і контрольних груп.

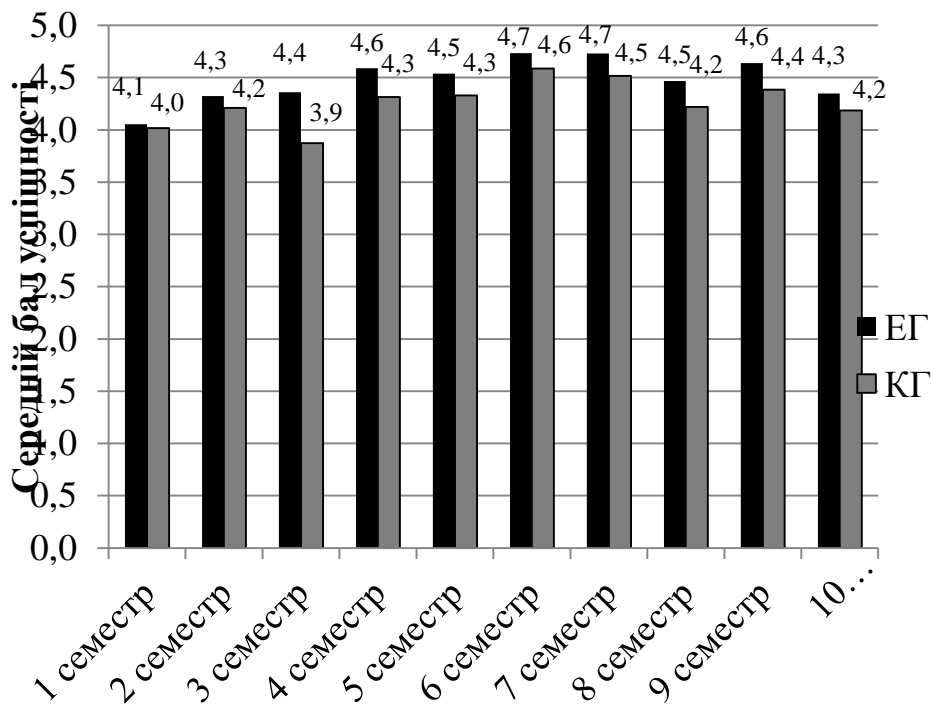

Рис. 2. Порівняльні дані успішності студентів 2005–2010 років підготовки (5-тирічний термін навчання, освітньо-кваліфікаційний рівень* "спеціаліст")

Примітка: *до затвердження рівнів вищої освіти Законом України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII.

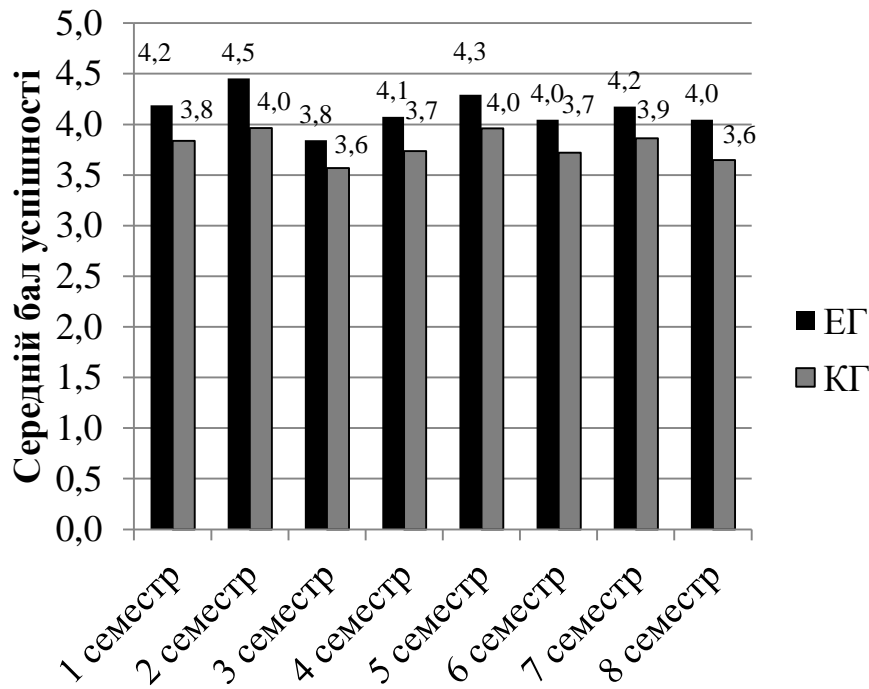

Рис. 3. Порівняльні дані успішності студентів 2010-2015 років підготовки (4-річний термін навчання, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти)

В експериментальних групах між станом здоров'я студентів та їх успішністю відмічено значущий кореляційний зв'язок ($r = 0,896$). Він підтверджує сформованість у студентів певного рівня компетентності індивідуального здоров'язбереження водночас із достатнім рівнем професійного успіху. У контрольних групах взаємозв'язок цих показників слабкий і від'ємний: $r = -0,319$. Він свідчить про відсутність здоров'язбережувального впливу і досягнення успішності у навчанні за рахунок погіршення здоров'я. Усі дані достовірні на рівні значущості $p < 0,05$.

Також у студентів експериментальних груп спостерігалась полегшена адаптація до педагогічної діяльності під час педагогічної практики та у перший рік професійної діяльності. 81,3 % з них продовжили навчання у магістратурі, зі студентів контрольних груп – лише 33,7 %.

Висновки. Робота куратора академічної групи є невід'ємною і необхідною ланкою у системі вищої освіти. Напрямки його діяльності визначаються чинними положеннями з урахуванням профільної специфіки ВНЗ. Результатами теоретичного аналізу встановлено, що місце позааудиторної роботи куратора у структурі формування компетентності індивідуального здоров'язбереження майбутніх учителів відповідає таким рівням становлення та особистого професійного розвитку студента педагогічного ВНЗ, як: психофізичний, емоційно-чуттєвий, ментальний, соціально-свідомий, колективно-креативний, соціально-ієрархічний, світоглядний.

Дослідження впливу виховної роботи куратора академічної групи з формування компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя на динаміку стану здоров'я, успішності та зони професійного комфорту студентів педагогічного університету показало, що в експериментальних групах внаслідок здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу відбувається покращення стану їх здоров'я і водночас розширюється зона професійного комфорту. У контрольних групах така динаміка виражена слабо, необхідність успішного навчання супроводжується напруженням механізмів адаптації і призводить до зниження рівня здоров'я.

Таким чином, діяльність куратора академічної групи є ефективним засобом для забезпечення наступності технологій формування компетентності індивідуального здоров'язбереження у майбутніх учителів.

Перспективами подальших досліджень є розробка педагогічних технологій формування та розвитку компетентності індивідуального здоров'язбереження практикуючих вчителів у системі післядипломної освіти.

Використані джерела

1. Волковницька Т. М. Робота куратора академічної групи вищого навчального закладу як педагогічна умова професійного становлення майбутніх фахівців / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – Вип. 115. – С. 48–51.
2. Гончаренко М. С. Научные основы современного мировоззрения. Валеологический аспект : учебно-метод. пособ. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. – 256 с.

3. Гончаренко М.С. Философско-мировоззренческое представление о развитии человека и формировании его здоровья / М. С. Гончаренко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 129. Т. III / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – 380 с. (Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт). – С. 79–83.
4. Давіденко Н. О. Куратор академічної групи – вихователь, науковець, організатор у вищих технічних закладах освіти [Електронний ресурс] / Н. О. Давіденко // Педагогические науки / Методические основы воспитательного процесса. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7._DN_2007/Pedagogica/20723.doc.htm
5. Жара Г. І. Соціальні аспекти формування індивідуального здоров'язбереження вчителя у сучасному освітньому вимірі / Г. І. Жара // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 129. Т. III / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – 380 с. (Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт). – С. 132–135.
6. Жара Г. І. Структура компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя у системі неперервної педагогічної освіти / Г. І. Жара // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 36, Том III (63) : Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – Київ : Гнозис, 2015. – 582 с. – С. 313–323.
7. Жарая А. И. Сохранение профессионального здоровья будущих учителей в процессе индивидуального психовалеологического консультирования / А. И. Жарая // Здоровье для всех: сборник статей V Международной научно-практической конференции, УО "Полесский государственный университет", г. Пинск, 25-26 апреля 2013 г. / Национальный банк Республики Беларусь [и др.]; редкол.: К. К. Шебеко [и др.]. – Пинск : ПолесГУ, 2013. – 273 с. – С. 171–173.
8. Куратор в ВУЗе: кто он и зачем? Блог "ИнПро": полезные статьи и материалы [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://etginpro.ru/articles/52.html>
9. Поляков В. А. Универсология / В. А. Поляков. – М. : Амрита-Русь, 2004. – 320 с.
10. Технології формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі. Методичні рекомендації для позааудиторної роботи зі студентами спеціальності "Соціальна робота" / [Укл. : Децюк Т.М.] – Чернігів : ЧНТУ, 2015. – 88 с.
11. Зона комфорту – правда и мифология [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://darov.net/azbuka-ravzitiy/zona-komforta.html](http://darov.net/azbuka-razvitiy/zona-komforta.html)

Zhara H. I.

FORMATION OF THE FUTURE TEACHERS' INDIVIDUAL HEALTH PRESERVATION COMPETENCE IN THE PROCESS OF TUTOR'S EDUCATIONAL WORK

The article considers the functions of tutor of the university academic group and outlines the areas of his activity to future teachers' individual health preservation competence forming in the extracurricular educational work at all stages of their professional development. The results of the experiment show the effectiveness of applicable technologies to simultaneously students' health preserving, expanding of their professional comfort zone and educational achievement due to the acquisition of a certain level of individual health preservation competence.

The tutor's work of the academic group is an integral and essential element in the system of higher education. Its destinations are determined by considering the specific profile of universities. The results of theoretical analysis found that extracurricular tutor's work in the structure of individual health preservation competence of future teachers corresponds to such levels of formation and personal and professional development of students of pedagogical universities, as psycho-physical, emotional, sensory, mental, social conscious, collective creative, social and hierarchical, worldview.

The influence of tutor's educational work to forming of the future teachers' individual health preservation competence on the dynamics of health, educational success and professional comfort zone of Pedagogical University students showed that experimental groups as a result of purposeful pedagogical influence improved their health while expanding area of professional comfort. In control groups such dynamics was weak; the need for successful learning is accompanied by stress adaptation mechanisms and leads to a decline in health. In experimental groups among students' health and their success marked a significant correlation ($r = 0,896$). It confirms the formation a certain level of students' individual health preservation competence together with a reasonable level of professional success. In the control groups the relationship of these indicators is weak and negative ($r = -0,319$).

Thus, the activity academic group tutor is an effective means to ensure the continuity of technologies of future teachers' individual health preservation competence forming.

Key words: individual health preservation competence, future teachers, educational work, academic group, tutor.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2016 р.